

Obzretie sa za hnutím Occupy Central**Martin Šebeňa**

Desať týždňov trvajúcu okupáciu hongknských ulíc ukončila krátko pred Vianocami polícia na základe súdneho príkazu a hongknský zápas o demokraciu vstúpil do novej fázy. Občianska neposlušnosť, vedená hnutím Occupy Central (OC) a známa aj pod názvom dáždňikové hnutie bola neočakávaná a bezprecedentná vo svojej veľkosti, ohromujúca intenzitou a jej vplyv na budúci vývoj Hongkongu bude pravdepodobne dlhodobý.

Februárové protesty proti čínskym priekupníkom dokazujú, že zápolenie v hongknských uliciach v novom roku neustáva. Hongkong si však musí nájsť čas na analýzu toho, čo občianska neposlušnosť dosiahla a aké bude mať následky na budúci vývoj. Okrem zápalu, politickej angažovanosti a umeleckej kreativity totiž OC zároveň prinieslo veľa kontroverzie a polarizovalo spoločnosť.

Ťažké spolunažívanie s Čínou

Vládnutie v Hongkongu je kvôli odlišnosti politických kultúr pre Čínu komplikované. Špecifická politika jednej krajiny, dvoch systémov je bezprecedentnou výzvou pre Komunistickú stranu Číny (KSČ). Obe strany musia vynaložiť mimoriadne úsilie aby bolo možné zachovať jedinečný hongknský sociálny, hospodársky a politický systém. Bez týchto snáh má Peking prirodzenú tendenciu k politickej asimilácii a absorpcii, ktorá by skončila oklieštením a ukončením súčasného systému v Hongkongu.

Udržanie prosperity a stability v Hongkongu je pre Peking zložitý. Z jeho pohľadu sa Hongkong stal po roku 1997 nielen politickým záväzkom, ale aj ekonomickou záťažou. V politickej oblasti sú neutíchajúce požiadavky Hongkončanov o väčšiu mieru demokracie a ich priamy či nepriamy vplyv na Čínu výzvou pre čínsku vládnú garnitúru. Hongknský zápas o väčšiu mieru autonómie je vnímaný ako jedným z mnohých problémov na čínskej periférii: teroristické útoky v Xinjiangu, upálenia mníchov v Tibete či politický vývoj na Taiwane. Peking sa obáva možnosti, že sa Hongkong vymaní zo zovretia Číny a že demokratizovaný Hongkong vytvorí reťazovú reakciu v ostatných oblastiach krajiny.

Samostatným momentom v týchto vzťahoch je posun v prístupe a filozofii vo vedení KSČ. Po dekáde relatívne benevolentného vládnutia prezidenta Hu Jintaa a premiéra Wen Jiabaa nastala koncom roku 2012 zmena s príchodom súčasného predsedu KSČ a zároveň prezidenta Xi Jinpinga. Xi pomerne rýchlo konsolidoval značnú moc vo svojich rukách a zvidol viacero vysokoprofilových zápasov v rámci strany. Jeho stratégiou v týchto zápasoch bolo byť konzervatívnejším než konzervatívci, čo sa prejavilo zvýšenou kontrolou médií, potlačením disidentov, zvýšenou politickou podporou armády a ostrejším tónom v zahraničnej politike. Tvrdú líniu presadzuje aj voči Hongkongu a nie je ochotný splniť ani jednu z požiadaviek hongknskej spoločnosti.

Kde sú zlaté časy

Pri pohľade na ekonomické a sociálne ukazovatele vidíme dva príbehy. Ten prvý je o úspešnej a prosperujúcej spoločnosti, ktorá dosiahla v uplynulých dekádach v mnohých oblastiach skvelé výsledky. HDP v hodnote 38 000 dolárov na osobu (2013)¹ indikuje relatívne bohatú spoločnosť. Hongkong má taktiež takmer všetky charakteristiky rozvinutej spoločnosti: je otvorený a kozmopolitný, má pevný ekonomický základ a energickú občiansku spoločnosť.

Hongkong bol taktiež známy svojou priehľadnou a zodpovednou vládou a potláčaním korupcie. Transparency International posadila Hongkong na 17. miesto zo 177 vo svojom Indexe vnímania korupcie v roku 2014.² Skóre 74 bodov zo 100 ho vynieslo na tretie miesto v Ázii, za prvý Singapur a druhé Japonsko. Kanadský Fraser Institute označil Hongkong za ekonomicky najľahodnejšiu krajinu roku 2014.³ V Indexe ľudského rozvoja (HDI) publikovanom Rozvojovým programom Spojených národov obsadil Hongkong 17. miesto na svete, pred ním sa v Ázii umiestnil len Singapur.⁴

¹ GovHK. 2014. Hong Kong – the Facts.

<http://www.gov.hk/en/about/abouthk/facts.htm>

² Transparency International. 2014. Corruption Perception Index 2014.

http://files.transparency.org/content/download/1856/12434/file/2014_CPIBrochure_EN.pdf

³ Fraser Institute. 2014. Economic Freedom of the World: 2014 Annual Report.

<http://www.freetheworld.com/2014/EFW2014-POST.pdf>

⁴ A rovnaký výsledok ako Hongkong dosiahla aj Južná Kórea. UNDP. 2014. Human Development Report 2014.

Prečo teda vníma Peking Hongkong ako ekonomickú záťaž? Na jednej strane je čoraz hlasnejšie počuť emocionálne argumenty, že kým Čína dodáva Hongkongu energie, zabezpečuje obranu, medzinárodne vzťahy a administratívu či podporuje turistický ruch v meste, nevďačný Hongkong nemusí vlasti odovzdať ani cent z dani⁵. Avšak skutočná odpoveď na túto otázku sa paradoxne v mnohom prelína s motívmi, pre ktoré zapálení mladí ľudia vyšli v bezprecedentnom množstve do ulíc.

Rastúce obavy

Od odovzdania Hongkongu Číne roku 1997 rástla ekonomika mesta pomalšie než v Južnej Kórei, Singapure a mnohých ďalších krajinách, nehovoriac o raste v Číne, z ktorého mala hongkonská ekonomika ťažiť. Porovnanie Hongkongu so Singapurom, jeho najväčším regionálnym rivalom, to jasne dokazuje. Roku 1997 bolo hongkonské HDP na obyvateľa omnoho vyššie než singapurské. V roku 2013 už bola situácia opačná.

Otázka, či budú voľby predsedu vlády v roku 2017 skutočne slobodné, nie je hlavnou starosťou Hongkončanov napriek tomu, že táto otázka bola bezprostredným hlavným impulzom pre nepokoje a mobilizáciu verejnosti. Dôležitejšie pre všetkých zúčastnených je to, či si Hongkong bude schopný

<http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr14-report-en-1.pdf>

⁵ Inboden W. 2014. 'Hong Kong, What Does the Motherland Really Owe You?'

<http://foreignpolicy.com/2014/10/09/hong-kong-what-does-the-motherland-really-owe-you/>

POLICY PAPER

udržať svoju prosperitu, slobodu a spôsob života, ktoré zaštituje „vysoká miera autonómie“ sľúbená Pekingom ako podmienka pri prijímaní suverenity nad mestom. Spoločnosť pociťuje, že sa tieto hodnoty postupne vytrácajú priamo pred ich očami. Hongkongske protesty poukazujú na väčšie otázky ohľadom budúcnosti mesta, ktoré riskuje stratu ťažko vybojovaných politických a ekonomických hodnôt. Bližší pohľad na nedávny vývoj nám ukáže, že kým Hongkongu sa stále darí vo vyššie zmieňovaných ukazovateľoch, existujú dôvody, ktoré vyvolávajú obavy.

Prieskumy medzi občanmi ukazujú rastúce obavy o kvalitu života v celej škále oblastí, od dostupnosti bývania cez znečistenie životného prostredia, stres, sociálnu nerovnosť, až po slobodu tlače. Správa *Quality of Living* konzultačnej firmy Mercer ukázala roku 2012, že Singapur je v kvalite života ďaleko pred Hongkongom⁶, čo vplýva na schopnosť prilákať talentovaných odborníkov a fungovať ako globálne finančné centrum.

Rozdiely v príjmoch medzi superbohatými a chudobnými sa každoročne prehĺbujú. Až dvadsať percent Hongkončanov žije pod pomerne nízko nastavenou hranicou chudoby, zatiaľ čo 50 najbohatších ľudí v meste vlastní 236 miliárd dolárov (pre porovnanie, mesto vyprodukovalo v

roku 2013 celkové HDP v hodnote 274 miliárd dolárov)⁷. Za posledných desať rokov sa priemerný plat zvýšil o 30%, kým celkové HDP narástlo o 60%.

Pociťujúc zhoršenie kvality života spoločnosť ťažko znáša fakt, že vlády sú hluché k ich požiadavkám a kritike, servilné záujmom miestnych a čínskych magnátov a neschopné či nechotné riešiť ich problémy. Avšak najzásadnejším z ekonomických a sociálnych faktorov je neustály prívál návštevníkov z Číny, ktorý hlboko ovplyvnil nálady v spoločnosti. Číňania vytlačili Hongkončanov zo všetkých oblastí života – škôl a univerzít, nemocníc, nákupných centier, verejnej dopravy. Kvantá horúcich peňazí plynúcich do trhu s nehnuteľnosťami znemožnili Hongkončanom kúpu vlastného bytu.

Otázka identity

Na pozadí ekonomických a sociálnych zmien sa postkoloniálny Hongkong pomaly zžíva do svojej novej pozície v rámci Číny. Pre jeho občanov je to zároveň aj dlhodobý proces definovania, formovania a prijímania svojej novej identity. Akceptovanie faktu, že sú súčasťou svetovej veľmoci a miliardového národa, nie je pre Hongkončanov jednoduché najmä preto, že sa obe spoločnosti sto rokov uberali diametrálne odlišným vývojom a dodnes má Hongkong privilégium zachovávať si svoj jedinečný systém.

⁶ Hongkong je 70. a Singapur 25. Mercer. 2012. *Quality Of Living Worldwide City Rankings Survey*. <http://www.internationalhradviser.co.uk/storage/downloads/2012%20Quality%20of%20Living%20Worldwide%20City%20Rankings%20Survey.pdf>

⁷ Flannery, R. 2015. Li Ka-shing Is Hong Kong's Richest Man For 17th Consecutive Year. *Forbes*. <http://www.forbes.com/sites/russellflannery/2015/01/08/li-ka-shing-is-hong-kongs-richest-man-for-17th-consecutive-year/>.

POLICY PAPER

Obavy o zachovanie svojho životného štýlu a neustála konfrontácia s imigrantmi z Číny dovedli časť spoločnosti k pocitu odlišnosti od zvyšku krajiny. Tá sa manifestuje v rôznych podobách: od neochoty cestovať, komunikovať či spolupracovať s Číňanmi k otvorenému pohrdaniu, dešpektu či konfliktu, od snahy etnicky sa odlíšiť vytvorením konceptu „Hongkončana“ 香港人, cez výzvy k návratu k Veľkej Británii až po volanie po samostatnosti či vyššej autonómii. Podobne ako v ekonomickej a politickej oblasti, ani pri bolestivom hľadaní a prijímaní novej identity nepomáha fakt, že vláda na volanie občanov reaguje nanajvýš kozmetickými zmenami.

Deficit demokracie

Vnímajúc, že ťažko vybojované výhody sa pomaly vytrácajú a sľúbené demokratické reformy uviazli na mŕtvom bode, hongkongska politika sa výrazne polarizovala a pokrok zamrzol. Hongkongske politické strany sa premenili na politické mašinérie s jediným bodom programu. Hongkongsky parlament, voľby ktorého sprevádza kampaň plná úplatkov v gerrymandrovaných okrskoch, je dlhodobo rozdelený na dve časti: propekinskú väčšinu a pandemokratickú menšinu, ktorá však má dosť hlasov na to, aby zablokovala všetky väčšie reformy. Skutočný deficit demokracie je však vo voľbe exekutívy, kde viac ako tisícika voliteľov zastupujúcich najmä Peking a obchodné komory vyberá predsedu vlády. Hongkončania si sú tohto deficitu veľmi dobre vedomí a jeho stelesnenie vidia v súčasnom predsedovi vlády Leung Chun-yingovi, ktorého označujú číslami 689 – presne toľko ľudí

ho totiž zvolilo za predsedu vlády pred tromi rokmi.

Väčším problémom než počet voliteľov je však nedostatok zodpovednosti. Podobne ako demokratický deficit v Európskej únii, nedostatok zodpovednosti hongkongskej exekutívy je v politologických a právnych kruhoch známym a skúmaným pojmom. Kým väčšina odborníkov vidí nedostatok zodpovednosti ako vedľajší produkt hybridnej vládnej štruktúry popísanej vyššie, iní v tom vidia vedomú stratégiu čínskych lídrov, ktorí sú frustrovaní neschopnosťou vykonávať priamu kontrolu nad Hongkongom. Podľa nich si Peking želá, aby Hongkong ostal pevne v rukách vlády, ktorá podporuje čínske národné záujmy a vykonáva ich prostredníctvom tichej a poslušnej byrokracie.⁸

Dlhodobá neochota vlády rokovať so zastupiteľní všetkých skupín v spoločnosti došla tak ďaleko, že pod vedením Occupy Central prebehlo na konci júna neoficiálne referendum. Takmer 800 tisíc zúčastnených voličov (22% všetkých oprávnených voličov) si jednoznačne zvolilo odlišný spôsob voľby predsedu vlády než je ten navrhovaný vládou a KSČ. Jasne tým demonštrovali, že vládne návrhy nemajú podporu značnej časti obyvateľstva.

Dilemy

Priama voľba predsedu vlády je vymoženosť, ktorú Hongkončania doposiaľ nemali. I keď bola debata o podobe priamej voľby prvotným spúšťačom protestov, pri pohľade na

⁸ Rioni, S.G. 2012. Hong Kong in Focus: Political and Economic Issues. 7.

POLICY PAPER

vyššie vymenované dlhodobé problémy a zdroje frustrácie vidíme, že primárnym cieľom protestov bolo v skutočnosti zachovanie statu quo – teda slobôd, právneho štátu a prosperity, ktoré už boli dosiahnuté a o ktorých budúcnosť sa Hongkončania obávajú. Ničím a nikým neobmedzené všeobecné volebné právo je len nástrojom, ktorý vyprodukuje legitímneho lídra a spolu s ním zodpovednú vládu, ktorá bude usilovať o zachovanie slobôd, práv a prosperity.

V tejto perspektíve môžeme formulovať hlavné dilemy, ktorým čelí Hongkong, nasledovne:

- 1) Môžu byť slobody, práva a prosperita zachované aj bez všeobecného volebného práva?
- 2) Môže občianska neposlušnosť primäť Peking k tomu, aby umožnil Hongkongu skutočné všeobecné volebné právo?
- 3) Môže občianska neposlušnosť ohroziť slobody a právny poriadok?

Odpoveď na prvú otázku nie je v hongkonskom kontexte jednoznačná, pretože počas britskej vlády boli Hongkongu postupne udeľované slobody a rástla životná úroveň aj bez všeobecného volebného práva. Briti zároveň položili základy právneho štátu, nezávislého súdnictva a profesionálneho policajného zboru. Britské vládnutie sa často označuje ako benevolentná diktatúra, teda systém, v ktorom existujú občianske, sociálne

a ekonomické slobody, nie však politické.⁹

Je taktiež potrebné podotknúť, že Britmi navrhované rozšírenie politických slobôd v Hongkongu boli dva krát blokované miestnou biznis komunitou.¹⁰ Rozšírenie politických slobôd v osemdesiatych a deväťdesiatych rokoch sa zároveň nieslo v znamení blížiaceho sa prechodu mesta pod čínsku správu, z ktorého chcela koloniálna administratíva vyjsť s čo najlepším vysvedčením.

Akákoľvek však bola britská správa, tá súčasná čínska ani zďaleka nevyvoláva v občanoch dojem, že vládne ako benevolentný diktátor. Naopak, demokratický deficit a nechota vlády reagovať na požiadavky občanov vedú k tomu, že väčšina spoločnosti odpovedá na prvú otázku záporne.

Druhá otázka je kameňom úrazu, na ktorom sa štiepi verejná mienka a ktorý polarizuje spoločnosť. Hoci sa väčšina spoločnosti zhodne na tom, že sa situácia v Hongkongu v mnohých ukazovateľoch zhoršuje a zmena je potrebná, o jej konkrétnu podobu sa vedie ostrá diskusia. Okupácia ulíc, jej ukončenie a výsledok (Peking ani hongkonská vláda nezmenila stanovisko) naznačujú, že občianska neposlušnosť nie je tou správnou platformou na komunikáciu s Pekingom

⁹ Fraser Institute. 2002. Economic Freedom of the World: 2002 Annual Report. XVII.

¹⁰ Vittachi, N. 2014. Hong Kong, City of Broken Promises. *Asia Sentinel*.
<http://www.asiasentinel.com/politics/hong-kong-city-broken-promises/>.

POLICY PAPER

ani prostriedkom, ktorý dospeje k zmene.

Na druhej strane, ako predostielam už v úvode, OC zanechalo dlhodobé dôsledky v tom, že upriamilo svetovú pozornosť na hongkonský boj o demokraciu, aktivizovalo mladú generáciu, diskreditovalo súčasný establišment (tak politické, ako aj biznis elity), prehĺbilo debatu o identite a potvrdilo odhodlanie bojovať o zmenu v dlhodobom horizonte.

Je teda vysoko nepravdepodobné, že sa Hongkončania dočkajú všeobecného volebného práva už roku 2017 ako dúfali, avšak predpovedať vývoj v dlhšom časovom horizonte nie je v našich silách. Vplyv občianskej neposlušnosti sa totiž môže prejaviť aj vtedy, keď súčasná politicky uvedomelá mladá generácia vystrieda vo vedení tú súčasnú, čo môže trvať dlhé roky.

Osud hongkonskej polície

Pri hodnotení následkov okupácie hongkonských sa najčastejšie zmieňuje ich politický dopad (ako skončili požiadavky všeobecného volebného práva a odstúpenia predsedu vlády), nasleduje ekonomický dopad (ako bola ovplyvnená ekonomika mesta a živobytie občanov) a dopad na právny systém (ako sa vysporiadať s bezprecedentnou občianskou neposlušnosťou).

Pri odpovedi na tretiu otázku a analýzu dopadu na právny poriadok sa často zabúda na dôležitý článok právneho systému – políciu. Zodpovedná a efektívna vymožitelnosť práva v podobe polície je kľúčová pri tvorbe udržateľnej tradície právneho štátu. Politicky

neutrálna polícia mala vysokú dôveru občanov, čo zvyšovalo jej efektívnosť, a preto sa Hongkong stal jedným z najbezpečnejších miest na svete.

OC však vytvorilo silný tlak na políciu a zároveň konfrontovalo jej politickú neutralitu. Vzhľadom na politické požiadavky hnutia totiž nebolo pre políciu možné si za každých okolností neutralitu zachovať. Použitie sily hneď v prvý deň OC bolo jednoznačne nadmerné, zbytočné a kontraproduktívne. Je ťažké uveriť argumentom vlády, že za použitím sily bolo len operatívne rozhodnutie, pretože skúsená hongkonská polícia by sa vedela vysporiadať so situáciou omnoho lepšie. Je veľmi pravdepodobné, že potenciál OC vystrašil pekinskú alebo hongkonskú vládu, ktorá diktovala polícii, ako postupovať. Neutralita polície bola obetovaná na úkor politickej agendy.

Ako ďalej poznamenáva profesor práva na Hongkonskej Univerzite Fu Hualing¹¹, väčším problémom je však napätie medzi políciou a demonštrantmi a strata dôvery v políciu u značnej časti verejnosti. Občianska neposlušnosť, ktorá pôvodne sledovala stiahnutie rozhodnutia Pekingu o podobe volieb v roku 2017, sa postupne pretvorila na bolestivý dennodenný stret medzi políciou a demonštrantmi. Konfrontácia a z nej plynúca frustrácia zatienili pôvodné ciele hnutia a je možné, že sa profesionalita, neutralita a dôvera

¹¹ Fu, H. 2014. Police and the Rule of Law. *HKU Legal Scholarship Blog*. <http://researchblog.law.hku.hk/2014/10/police-and-rule-of-law.html>

POLICY PAPER

v políciu stali obeťným baránkom v spore medzi dvomi stranami.

Potreba politického riešenia

Demonštranti napokon opustili ulice po tom, čo súdy nariadili odstránenie blokády. Všetci zúčastnení ukázali obdivuhodný rešpekt voči zákonu a súdom. Právny štát, ktorý sa často vyslovuje ako synonymum k demokracii, tak paradoxne zabrzdil snahu o väčšiu mieru demokracie.

Majú sa teda Hongkončania vzdať či obísť právny štát, aby dosiahli viac demokracie? Alebo sa majú za každých okolností pohybovať v jeho mantineloch?

Fungujúci právny štát je jednou z definujúcich črt Hongkongu, na ktorú sú občania mimoriadne hrdí. Zároveň je to jeden zo zdrojov jeho identity (v Hongkongu platí vláda zákona, kým v Číne sa vládne zákonmi¹²). Narušením právneho poriadku sa nielen podomelie jeden zo základných kameňov miestnej identity, otvorí sa tým zároveň priestor aj pre druhú stranu (čínsku a hongkonskú vládu) na presadenie svojej interpretácie zákonov. Takýto scenár by bol nočnou morou všetkých protestujúcich, preto je pochopiteľné, že trvajú na bezvýhradnom rešpekte k zákonu. Napokon, všetci hlavní predstavitelia OC opakovane deklarovali

svoj záväzok rešpektovať rozhodnutia súdov.

Boj o demokraciu sa bude musieť zohrať na politickej úrovni. To sa neudeje okamžite, pretože dezilúzia mladej generácie z politiky je silná a odmieta sa podieľať na parlamentarizme v súčasnej podobe. Vláda sa však nemôže spoliehať na to, že mladým ľuďom dôjde energia na organizovanie protestov a odpor k vláde. Ako pripomína Joe Studwell v knihe *Asian Godfathers*, politicky pasívny Hongkong deväťdesiatich rokov je beznádejne preč. Politická aktivizácia v uplynulých dvoch dekádach ho zmenila na nepoznanie a vláda bude musieť skôr či neskôr prestať ignorovať verejnú mienku a začať skutočnú diskusiu o problémoch v spoločnosti a ich riešeníach.¹³

Obe strany sporu napokon prídu na to, že jediná cesta napred je možná len vo forme otvorenej politickej diskusie. Dovtedy si však budeme musieť zvyknúť na Hongkong plný protestov, politickej propagandy a množiacich sa hospodárskych a sociálnych problémov. Occupy Central však dokázal, že i v turbulentných časoch je celá spoločnosť naprieč oboma táborami odhodlaná ďalej demokratizovať politický systém, rešpektovať existujúci právny systém a pracovať na rozvoji mesta.

¹² V angličtine je tento kontrast vyjadrený spojeniami „rule of law“ a „rule by law“. Vid' Chin, J. 2014. 'Rule of Law' or 'Rule by Law'? In China, a Preposition Makes All the Difference. *China Real Time Blog*.
<http://blogs.wsj.com/chinarealtime/2014/10/20/rule-of-law-or-rule-by-law-in-china-a-preposition-makes-all-the-difference/>.

¹³ Studwell, J. 2008. *Asian Godfathers*. 187-8.

Martin Šebeňa vyštudoval politológiu a sinológiu na Filozofickej Fakulte Univerzity Karlovy v Prahe (2011). V súčasnosti pracuje vo finančných službách v Hongkongu a študuje financie na Curtin University. V minulosti študoval čínštinu na Zhejiang University v Číne (2006-7) a politológiu na University of Pisa (2008-9) v Taliansku. Pracoval v Českej republike, Austrálii a Hongkongu. Zaujíma sa o sociálne dianie v súčasnej Číne, najmä otázky urbanizácie, školstva, konzumu a populárneho nacionalizmu.